

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

NECHAMA
BIRNBAUM

FATA
CU PĂRUL
ROȘU
DE LA
AUSCHWITZ

Traducere din engleză și note de
ANCA DUMITRU

HUMANITAS
fiction

*Dedic această carte mamei, o roșcată și
cea mai curajoasă femeie pe care o cunosc.
O dedic și ficelor mele (care au suflet de roșcată),
cel mai bun lucru care mi s-a întâmplat.*

*Și el (David) era cu păr bălai, cu ochi frumoși și față frumoasă.
1 Samuel, 16:12*

*„Nu voi muri, ci voi trăi“, spune Psalmistul și apoi continuă: „și voi
povesti lucrările Domnului“¹. Refuzul de a muri, insistența cu privire
la sfințenia vieții este, uneori, lucrarea însăși a Domului.
Rabbi Lord Jonathon Sacks²*

1. Psalmii, 118:12. (Toate citatele din Biblie urmează ediția Cornilescu. Ori de câte ori a fost posibil, am folosit traducerile din *Biblia după textul ebraic*, Humanitas, București, 2017–2023.)

2. Jonathan Henry Sacks (1948–2020) a fost un rabin britanic, teolog și cercetător al filozofiei iudaice. Sacks a fost șef rabin al Congregațiilor Ebraice Unite din Commonwealthul britanic între 1991 și 2013, al șaselea în această funcție începând din anul 1845. Sacks a îndeplinit și funcția de președinte (*Av Beit Din*) al Tribunalului religios iudaic (*Beit Din*) din Londra.

PARTEA ÎNTÂI

CRASNA¹, 10 MAI 1944

*Pentru ce să zică
neamurile:
„Unde este Dumnezeuul lor?“
Dumnezeul nostru
este în cer,
El face
tot ce vrea.
Psalmii, 115:2–3*

Dintre toate sunetele pe care le-am auzit vreodată, cel al tobelor mi-a schimbat viața, însă de-abia dacă bag de seamă primul ropot. Bat înăbușit undeva, în depărtare, doar un fundal pentru născocirile minții mele. Îmi las gândurile să rătăcească și mă bucur de libertatea pe care le-o dau. Lângă mine tresaltă un râu, libelulele zumzăie, iar frunzele plecate ale salciei plângătoare dansează în adierea blândă, scoțând sunete ce se armonizează în surdină, ademenindu-mă spre un loc în care nimic nu contează și unde totul este bine. Dar apoi: „Bum!“ Același ropot. De data aceasta îl aud. Tobe? De ce bate cineva toba în miezul zilei?

1. Sat din județul Sălaj. Între 1876 și 1920 a făcut parte din Regatul Ungariei. Odată cu semnarea Tratatului de la Trianon trece în Regatul României. Ca urmare a Dictatului de la Viena din 30 august 1940 intră sub ocupație horthystă, eliberarea militară a Transilvaniei de Nord având loc la data de 25 octombrie 1944, iar restabilirea suveranității României asupra acesteia, în urma Conferinței de Pace de la Paris (1946) și a Tratatelor de Pace de la Paris (1947).

Mă întorc spre dreapta, după sunet, și văd trecând în pas de marș doi soldați unguri. Unul din ei duce o tobă, legată cu o sfoară pe după gât, de parcă ar fi un colan, și bate în ea cu simțire. Celălalt are o goarnă într-o mână și un megafon în cealaltă.

— Toți evreii să se-adune în piața centrală! strigă el. Atenție! Atenție! Toți evreii să se-adune în piața centrală!

Ungurii! Aceiași care tot încearcă să-și impună controlul asupra satului nostru, să arate că sunt preocupați. Aiurea! Crasna, satul meu, se află la granița dintre Ungaria și România, iar cele două state se bat pentru el ca niște copii pentru o jucărie. Și eu aș lupta pentru satul meu. E frumos! Munții franjurați se aliniază la orizont, precum o fortăreață, iar apa ne înconjoară așa cum șanțul de apărare dă roată unui castel. Ai fi crezut că râul ne va proteja, dar acum patru ani ungurii ne-au prins în mâinile lor murdare. Începând de atunci lucrurile s-au schimbat, dar cu asta ne-am obișnuit de-acum.

În piața centrală se vânzolesc zeci de oameni. Parcă ar fi ajuns de sărbătoare, dar în loc să cumpere de la tarabe, se înghesuie în jurul unui podium ridicat în fața bisericii. Un ofițer de jandarmerie stă pe o scenă îngustă și ține-n mână un megafon.

— Toți evreii, atenție! Toți evreii, atenție! strigă în megafon.

Sunt de față toți locuitorii din sat, nu doar evreii. Într-un colț o zăresc pe Leah, sora mea mai mică, împreună cu prietenii ei. Îl văd și pe Iehzekel, cu câțiva dintre prietenii lui de la ieșiva¹. O văd pe Kokish Emma, cea mai bună prietenă a mamei, însă nu și pe mama.

— Am spus: Atenție! răcnește ofițerul.

1. Școală (în idiș, în orig.). (N. a.). Instituție evreiască tradițională de învățământ superior religios, unde copiii, adolescenții și tinerii de sex masculin studiază Tora, cu accent predominant pe Talmud.

Hărmălaia se domolește.

— Toți evreii trebuie să se întoarcă la casele lor și să-și pregătească un bagaj. Împachetați doar haine și mâncare. Este foarte important să lăsați acasă toate lucrurile de valoare, continuă el, zâmbind. Toate obiectele valoroase să fie la vedere, să le putem inspecta. Va fi vai de mama voastră dacă nu faceți întocmai. Mergeți acasă, împachetați și fiți gata de plecare. Ar fi bine să vă puneți deja pe treabă. Ați fost preveniți!

Lasă jos megafonul și coboară de pe scenă. Hărmălaia din piață începe iar, însă de data aceasta este însoțită de un zumzet de nedumerire. Mă cuprinde greața și înghit în sec.

Pornesc spre casă, și Leah mă ajunge din urmă taman când intru în curte. Ridică din sprâncene de îngrijorare, iar în ochii ei negri se citește teama. Leah are șaptesprezece ani, e cu șaptesprezece luni bătute pe muchie mai tânără ca mine și de cel puțin șaptesprezece ori mai isteată.

— Ce-a fost asta? mă întrebă Leah când traversăm curtea.

— Nu știu. Dar nu-i a bună.

Intrăm în partea noastră de casă. Mama e acolo, cu o oală în mâini, pe care probabil a adus-o de pe cuptorul de afară.

— Unde-ați fost? De ce sunteți agitate?

— N-ai auzit tobele, mamă? întrebă Leah. Au chemat toți evreii în piața centrală. Un ofițer de jandarmerie a spus că trebuie să împachetăm tot ce avem, iar obiectele de valoare să le dăm ofițerilor care vor veni în inspecție.

— Tot orașul era acolo, spune Iehezkel din prag, în vreme ce-și șterge picioarele pe preș și-și curăță mânecile hainei cu o perie înainte de a intra.

La cei treisprezece ani ai lui începe să devină bărbat, totuși e încă un băiețel.

— N-aud nimic din pricina cuptorului care huruie. Am făcut pâine. Bănuiesc că acum va trebui să o punem la pachet.

— Ce crezi că vor de la noi? întreb eu.

— Nu știi. Dar nu-i a bună, răspunde ea.

Leah, Iehezkel și cu mine ne uităm nedumeriți unii la alții. Fără alte vorbe, mama se duce pe dată la dulapul din hol și trage o valiză de pe raftul de sus. Scoate și rochiile din dulap și le întinde pe masă. Se aude un ropot surd, de rău augur – e soldatul care bate toba undeva în depărtare –, iar noi ne mișcăm repede, în ritmul impus de el.

— Puneți-le pe cele mai bune, spune mama. Oriunde am merge, trebuie să fim bine îmbrăcați. O, și luați-vă și jachetele.

Ne întinde și celelalte haine din dulap. Leah și cu mine le stivim cu grijă pe masă, apoi le împăturim și le așezăm în valiză. Observ că îmi tremură mâinile. E straniu să împachetezi fără să știi încotro te duci. În urmă cu o oră, nu plecam nicăieri.

— Mama, inelul de logodnă, zic eu.

Este singurul lucru de valoare pe care îl avem. Tata i l-a cumpărat când i-a cerut mâna, și chiar dacă au trecut treisprezece ani de când s-a prăpădit, o văd pe mama cum se uită la inel în fiecare zi. Nici nu-mi pot închipui ca mama să dea pe mâna unguirilor singurul lucru care i-a rămas de la tata.

— Inelul meu? întrebă mama, privind în jos la mâna ei. Doar nu au vrut să spună că și inelul de logodnă?

— Ba cred că da, zice Leah. Au spus: „Va fi vai de mama voastră dacă nu faceți întocmai.“

Vocea de-abia i se aude.

Mama face ochii cât cepele și înghite-n sec.

— Așa au spus? întrebă ea.

Dintr-odată mă cuprinde furia. Ungurii i-au luat mamei serviciul și casa, dar nu vor pune mâna pe ceva atât de important.

— Dă-mi-l repede, zic, și întind mâna. Am să îl cos în pernița de pe umărul jachetei.

Mama își scoate inelul de pe deget și mi-l întinde. Îl iau și mă așez la mașina noastră de cusut. Pare de neimaginat – să ascund singurul lucru de valoare în haina mea. Desfac cusătura de pe umărul jachetei. Mama mi-a spus mereu să lucrez mai repede, ca Leah, iar acum, că e zor, mă mișc cu aceeași viteză și la fel eficient ca sora mea. Descos pernița, ascund bine inelul în burete și apoi cos totul la loc. Cusătura e perfect dreaptă, dar mama nu se uită. Pășește prin cameră și pune cu precizie lucrurile în valiză: făină din cămară, un teanc de ștergere și așternuturile – toate încap la fix.

— Mergeți și îmbrăcați-vă! spune ea, întinzându-ne hainele. Și dați-mi ce-aveți pe voi să le împachetez.

Rochia este albastră cu alb-unt, din cea mai fină pânză pe care mama o comandase din Anglia. Pliseurile late sunt ca niște lame, pentru că am călcat-o impecabil. Poate că sora mea este cea mai talentată croitoreasă din familie, dar eu calc atât de bine, încât pliseurile rochiilor noastre ar putea tăia pielea.

Îmi strecor rochia pe sub fustă și abia când îmi ajunge pe talie îmi scot fusta. Apoi trag de rochie-n sus, pe sub bluză, închei nasturii și-mi scot bluza. Leah și cu mine îi dăm mamei hainele și o privim cum le împătorește și le pune în valiză.

— Puneți-vă și jachetele, zice mama, arătând spre ele, apoi bătând darabana cu degetele pe masa de lemn.

Inima îmi bate cu putere, de parcă ar vrea să-mi sară din piept. Îmi pun jacheta pe umeri. În pernuța dreaptă, inelul ascuns mă apasă de parcă ar avea cinci sute de kilograme. Transpir abundant.

— Mama, spun eu, nu pot ține inelul la mine.

— Scoate-l, *mamale*.

Nu se uită la mine. Lovește în continuare cu degetele în masă.

Îmi smulg jacheta de pe mine și dintr-un pas sunt înapoi la mașina de cusut. Desfac pernuța și scot inelul. Fără să spun o vorbă, ies și mă îndrept spre veceul din curte. Soarele luminează diamantul, făcând să se ivească un curcubeu strălucitor. Deschid ușa veceului și, cu toată puterea, arunc în gaură inelul cu diamant al mamei, cu curcubeul lui cu tot. Dacă mama nu-l poate păstra, nici ungurii n-au să pună mâna pe el.

Nu știu de unde s-a ivit încrâncenarea de-a face toate astea, dar când mă întorc și mă așez lângă mama, Leah și Iehzekel mă cuprinde o liniște bizară. Așteptăm.

Ușa se deschide violent, și doi jandarmi dau buzna înăuntru cu puștile pregătite. N-am fost niciodată până acum în bătaia puștii. Privesc la gaura goală a țevii și la chipul furios al ofițerului care ține pușca și simt cum mi se strânge stomacul.

— Afară cu voi! Luați-vă valiza!

Mama se ridică și ia valiza, iar eu o privesc ca prin vis cum o trage afară. Soldații inspectează casa, verificând pe sub paturi și sub masă.

— Nimic de valoare în văgăuna asta. Percheziție corporală, totuși. Poate că au ascuns ceva, își spun între ei, apoi continuă, adresându-ni-se: Afară! Ieșiți afară!

Mă împleticesc ieșind împreună cu frații mei. Celelalte două familii de evrei cu care împărțim curtea, Rosenberg și Brach, sunt deja acolo. Câțiva oameni au ieșit să privească. Unul care împrumutase de la noi niște ouă cu o zi înainte, altul de ai cărui copii avusesem grijă săptămâna trecută, îi văd acum zâmbind când soldații mă împing cu țeava puștii. Mă simt dezorientată și foarte rușinată.

— În regulă. Toată lumea, alinierea acolo! spune unul din ofițeri.

Îl împinge pe domnul Rosenberg cu pușca. Domnul Rosenberg înaintează clătînându-se.

— Treceți aici! Acum! ne face semn ofițerul lui Leah, mamei și mie. Stați acolo!

Facem cum ni se cere. Nu prea avem de ales când țeava puștii e îndreptată spre capetele noastre. Domnul și doamna Rosenberg stau unul lângă altul. Copiii li se adună repede în jurul lor.

— Ascultați cu atenție!

Cel care vorbește este ofițerul care îl împinsese cu pușca pe domnul Rosenberg.

— Trebuie să ne asigurăm că nu aveți arme asupra voastră. Ar fi o prostie din partea noastră să nu verificăm, iar noi nu suntem proști. Va trebui să vă percheziționăm pe unii dintre voi de arme.

Se duce spre domnul Brach, care își întinde brațele pentru a le arăta că nu duce nimic.

— O, nu de tine îmi fac eu griji, evreu mititel! spune ofițerul. Pe femei trebuie să le verific.

Unii dintre copilandrii care se uită la noi bufnesc în râs. Ofițerul se întoarce spre ei.

— Trebuie să verificăm, nu-i așa, că distinsele doamne nu ascund nimic!

— Normal! urlă un băiat.

Ofițerul pune mâna pe umărul uneia dintre fetele familiei Brach, pe nume Lutchie. Fata se scutură când simte atingerea.

— Treci încoace, domnișoară! spune ofițerul. Trebuie să fim siguri că nu ascunzi vreo armă.

O trage deoparte. Apoi o apucă pe Miriam, sora ei. Apoi pe gemenele familiei Rosenberg, Suri și Idy, pe care le duc într-o parte a curții, și se întorc după Leah, mama și după mine.

— Acum vă percheziționăm, spune soldatul care se află lângă gemenele Rosenberg. Și ar fi bine să nu dăm peste cine știe ce arme sau, mai rău, puști.

La auzul vorbelor, grupul care privea doar în dorul lelii începe să râdă. Știau bine că să ascundem asupra noastră o pușcă era la fel de ușor ca a ascunde un vițel.

— Nu puteți face asta, spune domnul Rosenberg.

Ofițerul șuieră:

— Nu? Nu putem? Ia să vezi că putem!

Apoi se întoarce spre femei:

— Dezbrăcarea, domnișoarelor!

Nimeni nu se mișcă.

— Am spus acum!

Vecinii care stau cu ochii pe noi se apropie pe nesimțite.

Eu împietresc. Nu-mi vine să cred că mi se întâmplă una ca asta. Parcă privesc toată această scenă printr-un geam neclar. Nu am stat dezbrăcată în fața nimănui până acum. Leah și cu mine nu ne schimbăm una în fața celeilalte, chiar dacă toată viața am împărțit aceeași cameră și un singur pat. Până și în cămăruța în care locuiam cu toții am știut mereu, cumva instinctiv, cum să ne îmbrăcăm păstrând discreția. Curtea se învâрте în jurul meu precum o cioară, bătând din aripi și răsucindu-se. Aud râsete, și scânceli, și plânsetul unui bebeluș. Văd forma cilindrică a capătului puștii, pe care o ține jandarmul care e mai aproape. Îmi deschei ca prin vis nasturii rochiei. Când aerul îmi atinge pielea, îl simt de parcă cineva m-ar cufunda într-un puț cu apă înghețată. Râsetele din fundal se întetesc, însă nu mă pot gândi decât la brațul meu despuiat și expus. Mă încurc în nasturi. O rușine de neimaginat mă scaldă în clipa când rochia mi se desprinde de pe trup și cade pe pământ. Calc afară din ea. În jurul abdomenului port înfășurată o eșarfă de flanelă. Încă de copilă am suferit de crampe cumplete ale stomacului, care mă fac să mă simt rău și mă vlăguiesc. Eșarfa este singurul remediu care a dat roade, și mi-o înfășor mereu înainte să mă îmbrac. O scot acum încetișor.